

Läs- och skrivinlärning

Fil. mag. Speciallärare Inger Fridolfsson

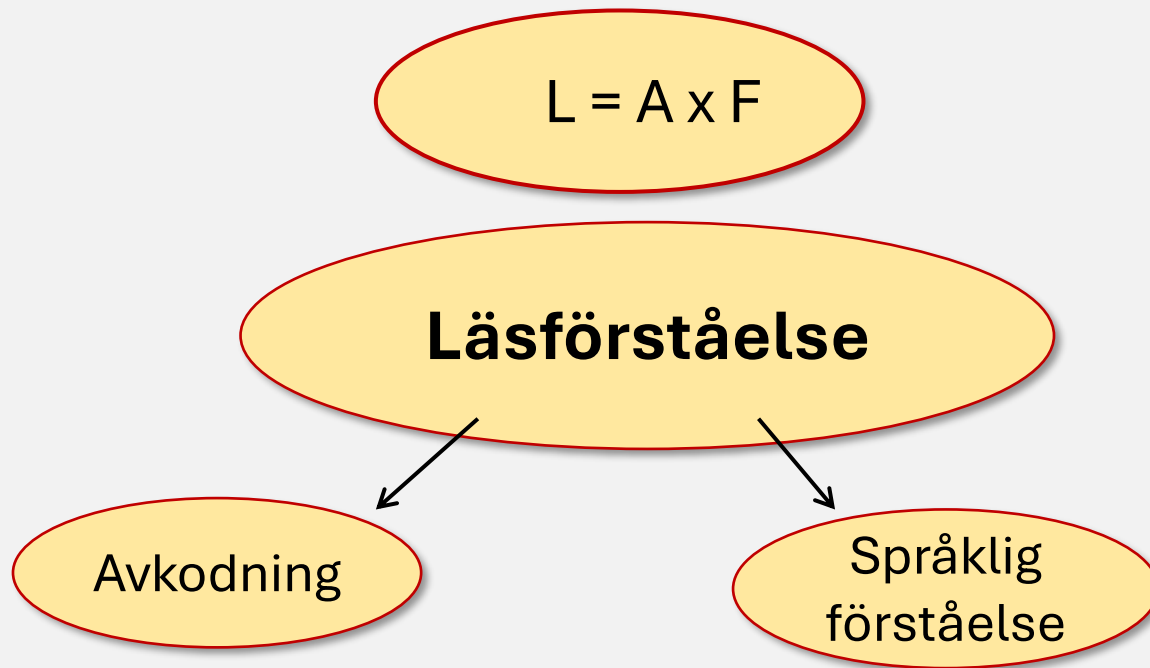
Södertälje 18 september 2025

Innehåll

- Teorier kring läs- och skrivutveckling
- Läs- och skrivinlärningsmetoder
- Ljudningsmetoden
- Färdighetsträning

The Simple View of Reading

(Gough och Tunmer, 1986)

Läsinlärningsstadiet

Läsinlärningsstadiet är mycket kort och är därför mycket sårbart.

Läsförståelse utvecklas i stort sett under hela livet.

3 nyckelord

- Tidig upptäckt
- Tidiga insatser
- Först och främst **rätt** insatser

Alla ska med!

Det grundläggande måste
vara att *samtliga* elever
redan från början hänger
med och att *inget* barn
hamnar på efterkälke.

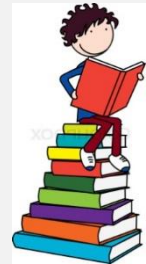
Alla ska med!

Alla elever ska så tidigt
som möjligt klara av att
läsa **självständigt**.

Varför är det viktigt att snabbt uppnå en självständig läsning?

- **Självförtroendet** (Taube, 2013)
- **Ordförrådsutvecklingen** (Stanovich, 1986)
- **Sommarlovet mellan åk 1 och 2**

Motivationens betydelse

Det är inte vilken sorts
aktivitet eller vilket slags
materiel som är
avgörande för
motivationen.

Det som är
avgörande är
istället att barnet
märker att det gör
FRAMSTEG.

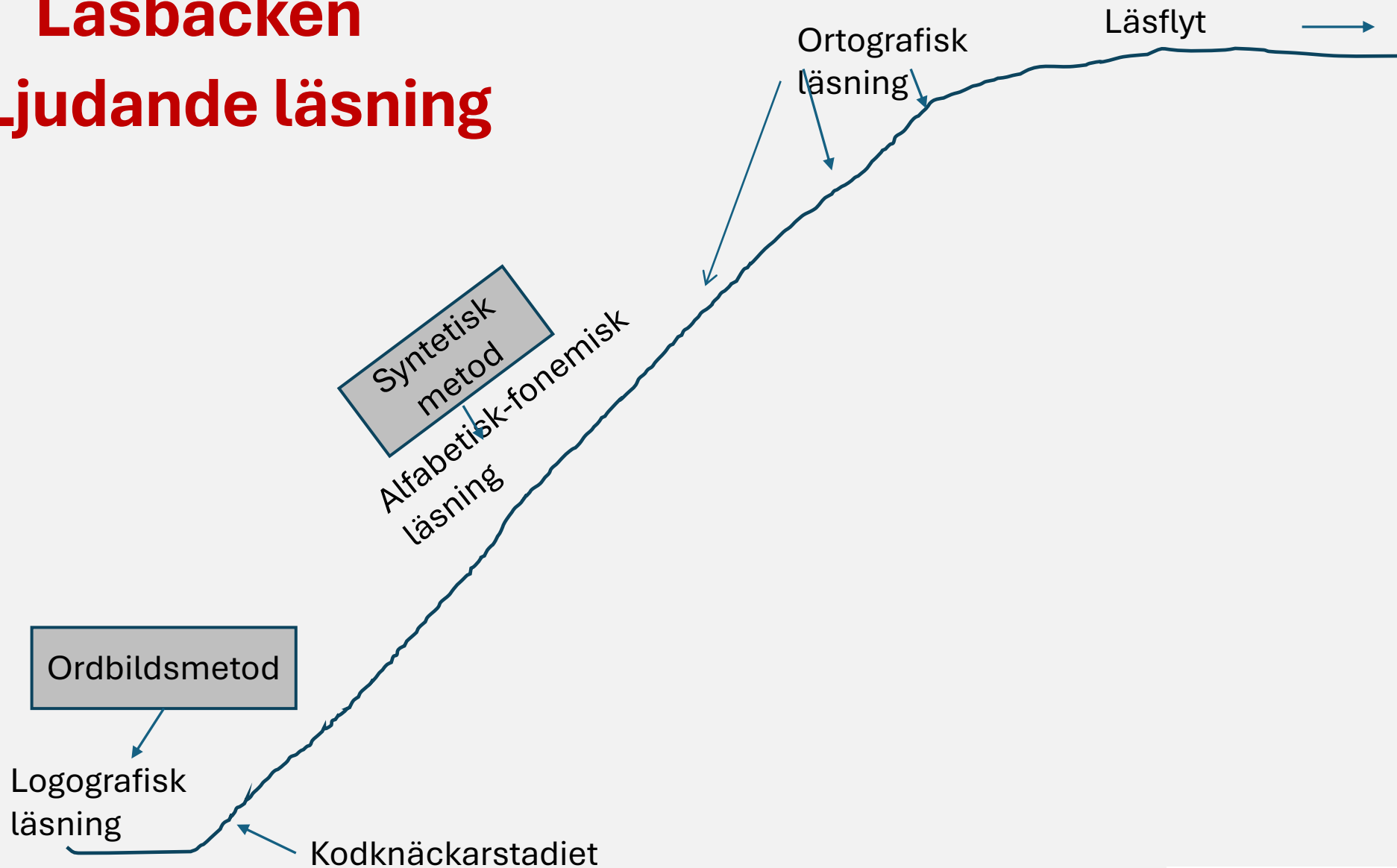
- Förutsätter att övningarna ligger inom den proximala utvecklingszonen.
- Läraren ska ligga steget före.

Läsinlärningsteorier

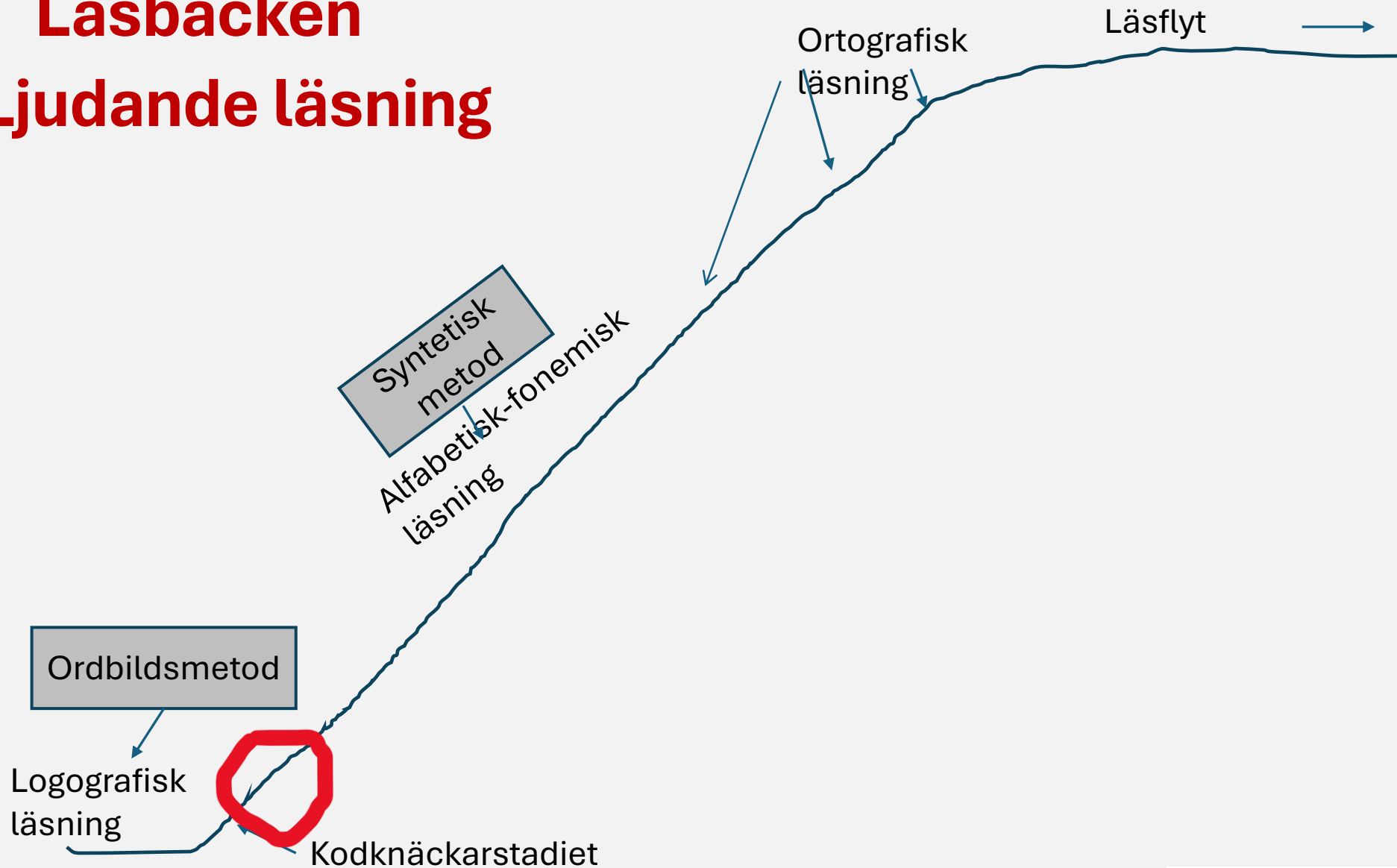
Läsbacken

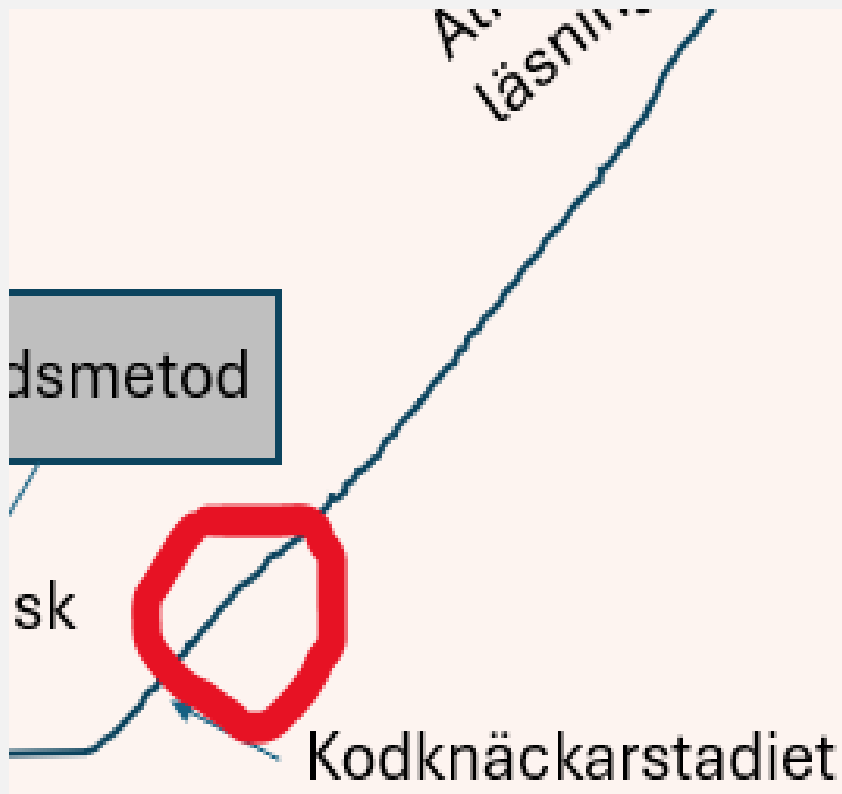
Ljudande läsning

Läsbacken

Ljudande läsning

sol
mer
res
ram

ler
mor
ser
fel

ska
har
går
orm

bra
hon
blå
kom

Alfabetiska koden

- Koden översätter grafiska tecken till språkljud.
- Det som kodas av kan även kodas in.
(språkljud översätts till grafiska tecken)
- Avkodning – läsning
- Inkodning – skrivning

Faserna i läs- och skrivutvecklingen

- Logografisk läsning
- Alfabetisk fonemisk läsning
- Ortografisk morfemisk läsning

(Frith, 1985)

Ljudande läsning

- Banar väg till en mer avancerad läsning; ortografisk läsning
- Även skickliga läsare ljudar:

Khristorozhdestvensky

Folkomröstningsmodell (Hallin)

Alfabetisk fonemisk läsning

Ljudat ut ljud för
ljud och
upptäcker vilket
ord ljuden bildar.

s - o - l

Läsaren för samman
enskilda ljud

sol

Ljuden bildar ett ord

Läsaren förstår ordet

Ortografisk – morfemisk läsning

Orden/orddelar har blivit en ortografisk identitet och behöver inte längre ljudas.

Nödvändigt för förståelsen.

En gradvis övergång.

Varje grafem i ordet
uppmärksammas.

Alfabetisk-fonemisk
läsning är en
förutsättning för
ortografisk läsning.

Förväxlas ofta med
logografisk ordbild.

LÄSINLÄRNINGSMETODER

Top down:

Whole Language:

Ordbildsmetoden

- Storbok
- Kiwimetoden
- Tragetorn
- ASL

Bottom up:

Phonics:

Syntetisk och analytisk metod

- Witting
- Läsinlärning 7-steg
- Jämna steg
- Alfamax
- Fonomix
- Vallmomodellen
- Wendick

Jämför!

<i>Tänk om en matta kunde
kratta.</i>	- <i>I ån är det rån, sa
mamma.</i>
<i>Tänk om en kratta kunde
skratta</i>	- <i>Du har fel, sa Lova.</i>
(Ur Läshoppet, Åklint)

(Ur Bokslottet, Andersson m.fl))

Whole Language – Top Down

Enligt Clay, Smith, Goodman

- Barn lär sig läsa lika naturligt som de lär sig att tala.
- Minimum av handledning. Kritiska till strukturerad undervisning.
- Kontexten är överordnad avkodningen
- Cue Reading
- Utgår från hela texter, hämtade från barnets erfarenhetsvärld.
- Ingen hänsyn till progression.
- Fonologisk medvetenhet är en effekt av läsning och skrivning.

Andersson m. fl: *Borsta mina tänder*

Phonics – Bottom up

Adams, Ehri m-fl

- Läsinlärning förutsätter läsundervisning.
- Betonar förståelse för den alfabetiska principen – dvs. god avkodning.
- Utgår från de enskilda bokstäverna och ljuden – grafem-fonemkopplingen.
- Tydlig progression; från det enkla till det svårare.
- Viktigt med fonologisk medvetenhetsträning.
- Förståelse viktigt, men övas separat.
- Betonar elevers språkliga utveckling

Borrman, Salminen & Wigforss (A & W, 1948)

Far tar mat.
— Ät Lena, sa mor.
Lena tar mat.
— Ät mer Tor, sa far.
Tor tar mer mat.
— Mor är rar, sa Tor.
— Tor är rar, sa mor.

21

— Ko sol ek mas, sa Lena.
Ser Tor en ko?
— Kon är fet, sa Tor.
Ser Lena en mas?
— En mas är fin, sa Lena.
Ser mor en sol?
— O se en fin sol, sa mor.
— Ser far en ek? sa Tor.
— En rak ek, sa far.

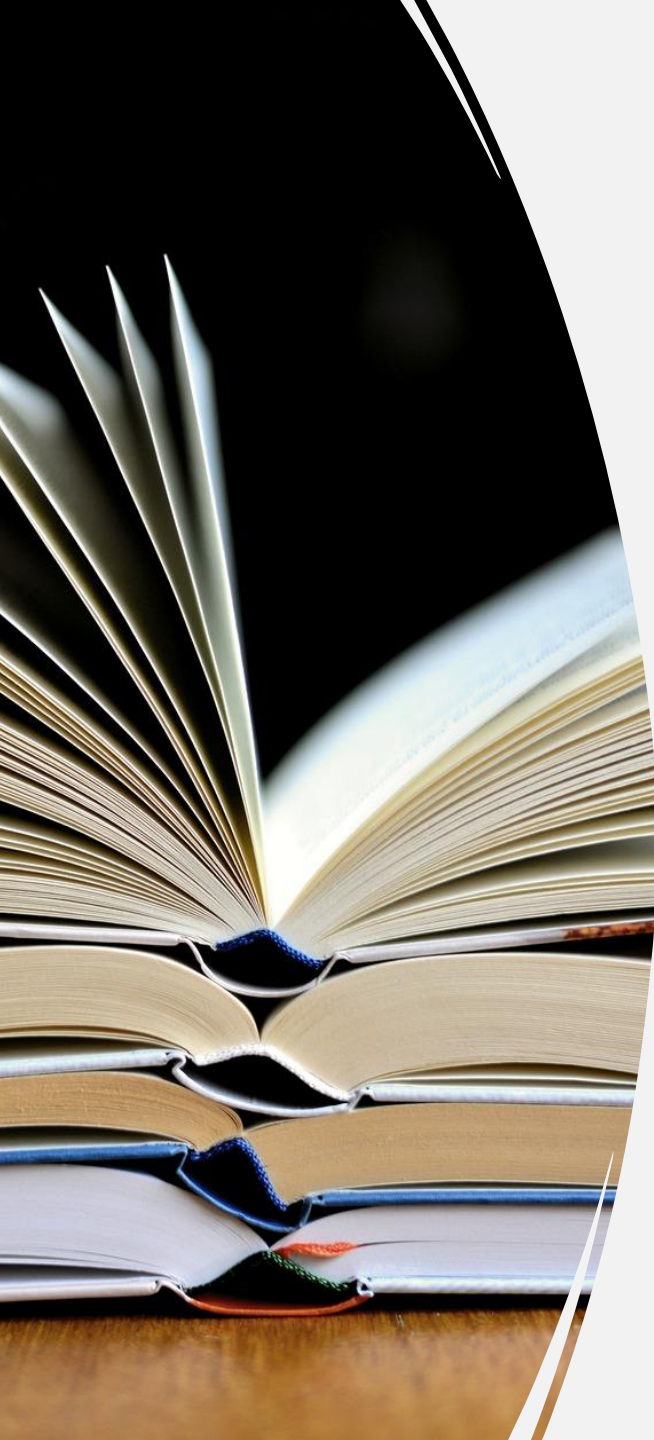
Vilken metod är bäst?

- De flesta barn lär sig att läsa oavsett metod.
- För 25-30 % är det dock helt avgörande att läraren väljer rätt metod.
- Systematisk öva bokstäver – ljud.

Metastudier

- Vetenskapsrådet 2015
- SBU 2014
- Hattie 2011
- Rose 2006 (UK)
- NRP 2000 (USA)
- Chall 1967

Entydigt stöd för
phonics, främst då
det gäller elever
som strävar med sin
läsning

Ljudningsmetoden och vikten av ljudande läsning

Varför är det viktigt att kunna ljuda?

- Nyckeln till automatiserad läsning
- Kan läsa ”nya” ord.
- Även drivna läsare ljudar.

Att gissa leder aldrig till en automatiserad avkodning

Två viktiga förutsättningar

- Fonemisk medvetenhet
 - Fonemsyntes
 - Fonemsegmentering
- Bokstavskänedom

Ljudningsmetoden

- Tydlig progression
- Bokstavsarbetet
- Fonologisk medvetenhet
- Kopplingen grafem-fonem
- Poängterar språklig förståelse
- Läsförståelse är viktigt.

Ejeman & Larsson, 1982

Progressionen på ordnivå

1. VK as al os
2. KV sa la
3. KVK sal sol ser res
4. KVK –a sola resa
5. KVK –en –et –er –ar
 reser solar solen riset
6. KVKV svan slev

OSV

Val av bokstäver

- Frekvens

A S L O

- Vokaler med långt ljud

aaaa, oooo, iiiii

- Konsonanter med hålljud

S L M N R V F

- Visuella skillnader

b-d r-v o-ö ä-å

- Auditiva skillnader

f-v e-i-y p-b

d-t g-k

Multisensoriskt bokstavsarbete

Lyssna och
göra en analys

Forma med
handen

Ss

Se och
jämföra

Känna var
ljuden bildas

a o e i

s l r
n v m

s o l a m e r

Ett litet antal
bokstäver

Ord med lång
vokal

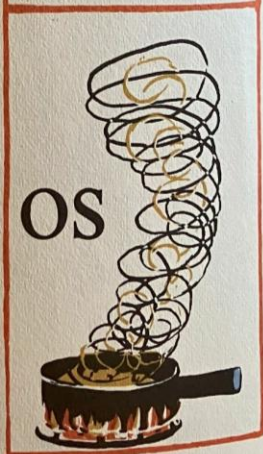
Tydlig progression

Enkla ord KVK

Att knäcka koden

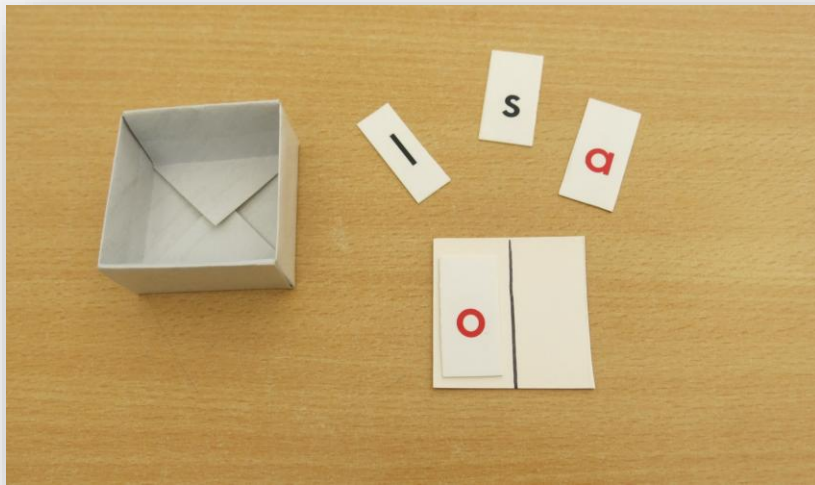
- Genom att göra en syntes!

- lllllllllliiii li
- lllllllllooo lo

Att knäcka den alfabetiska koden

- Genom att göra en analys.

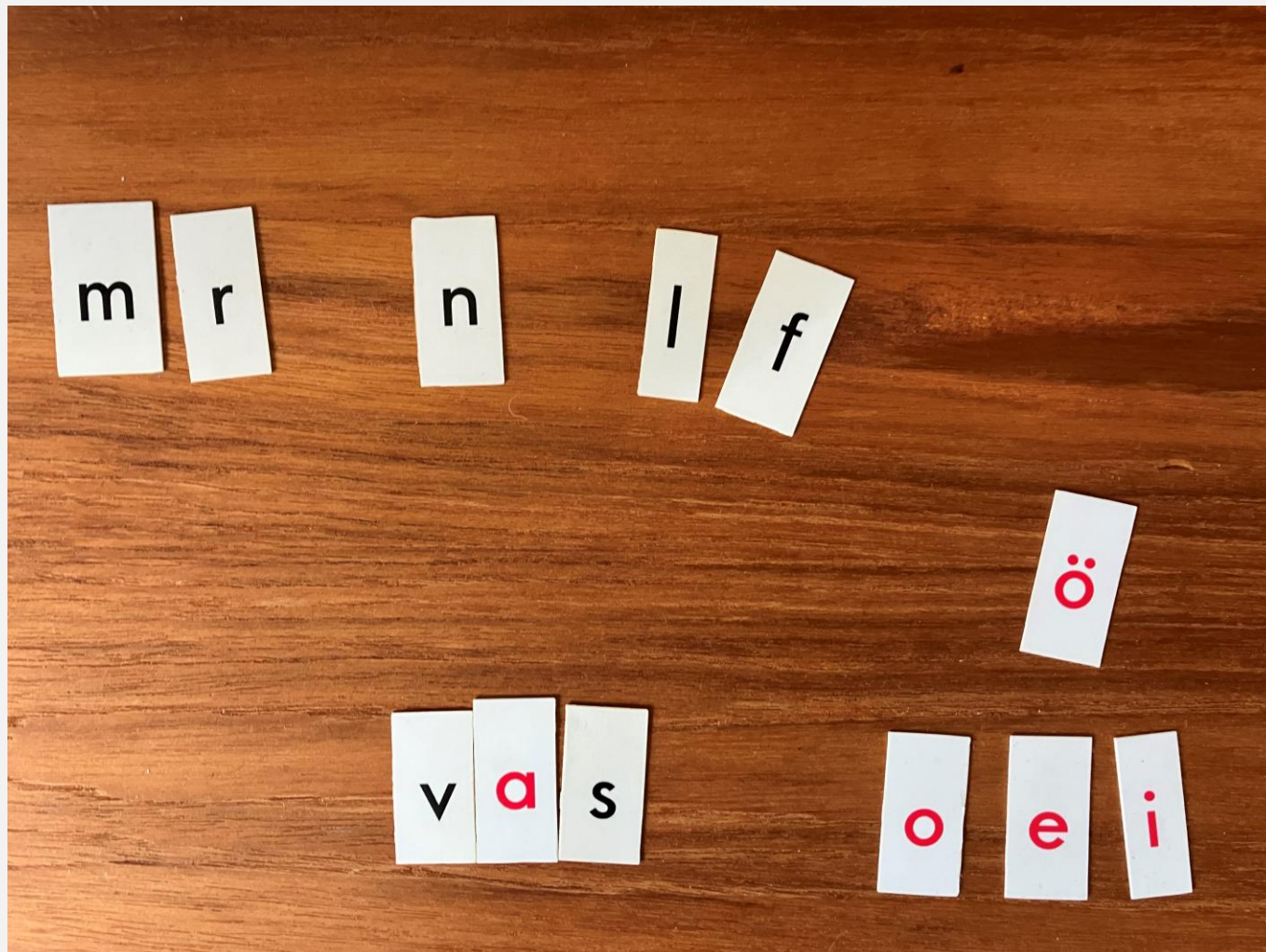
- Lägg ordet os!

a n l i ö r e v

m o s

09/26/2017 12:16

Lägga ord!

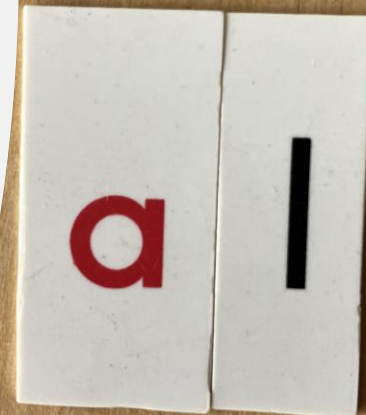
Avkoda

Vokal +
konsonanten /s/

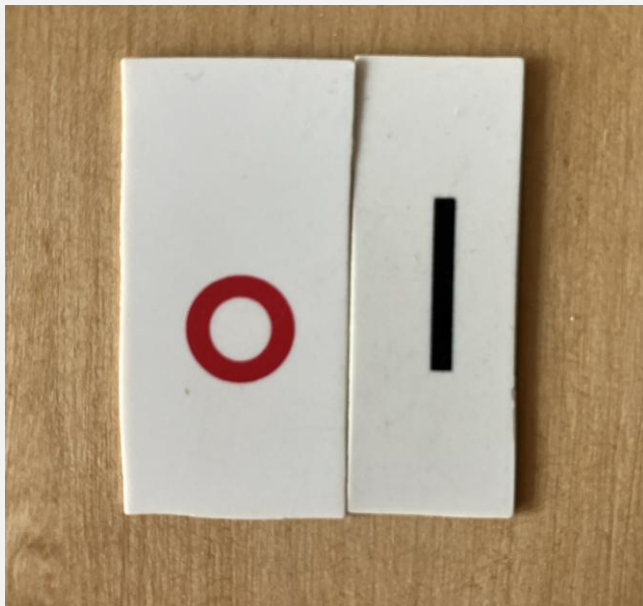

Avkoda

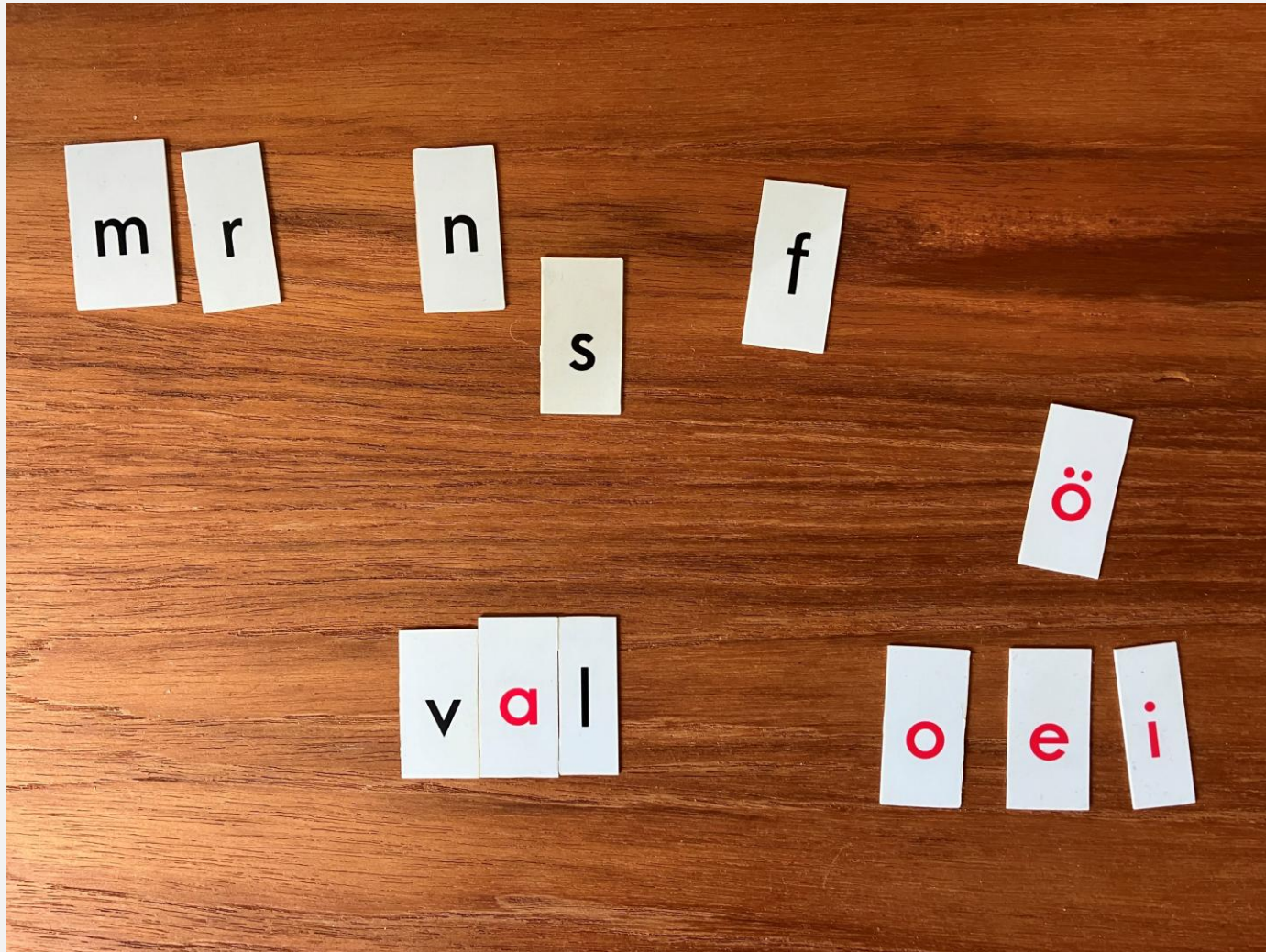
Konsonanten /l/

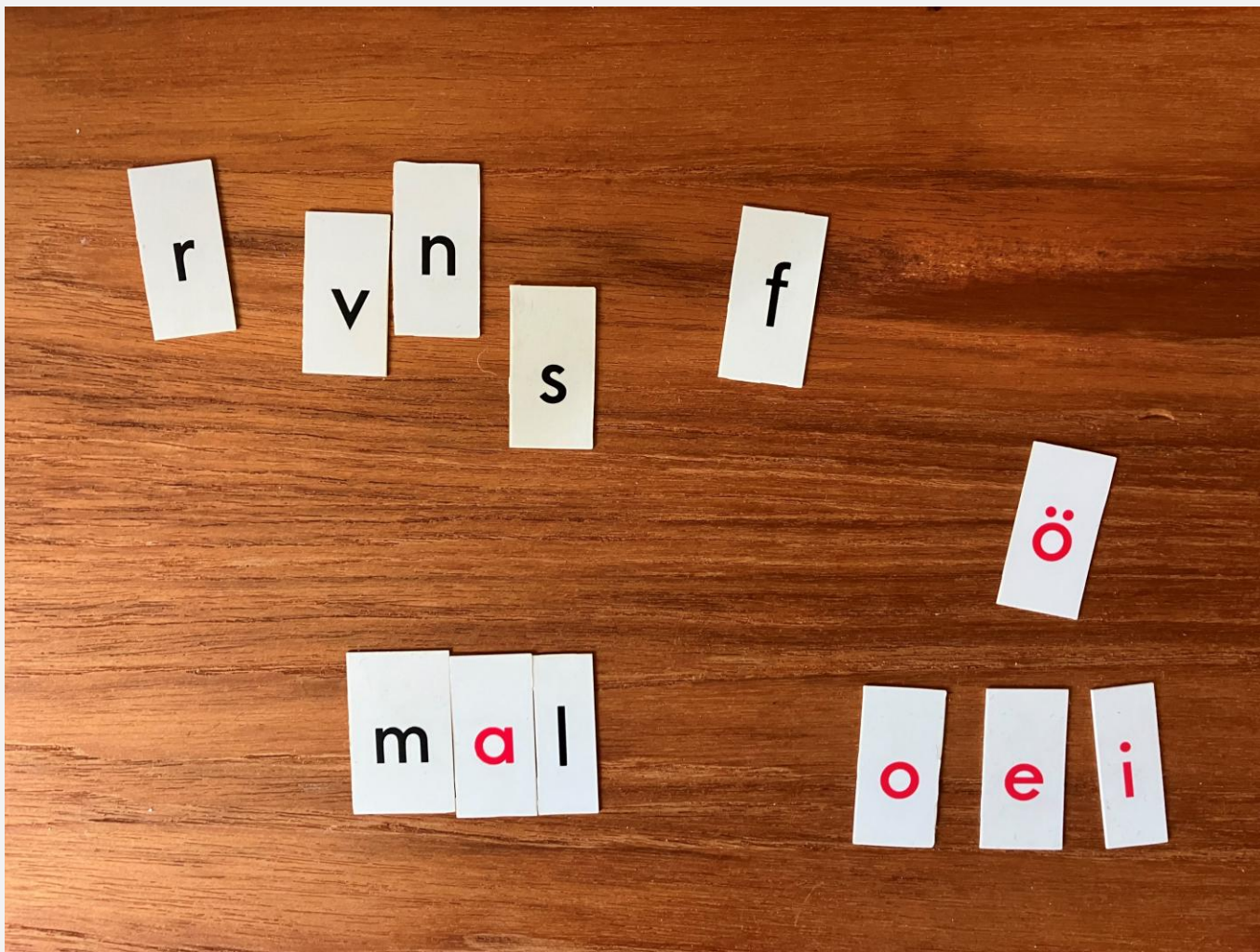
Avkoda med tre bokstäver

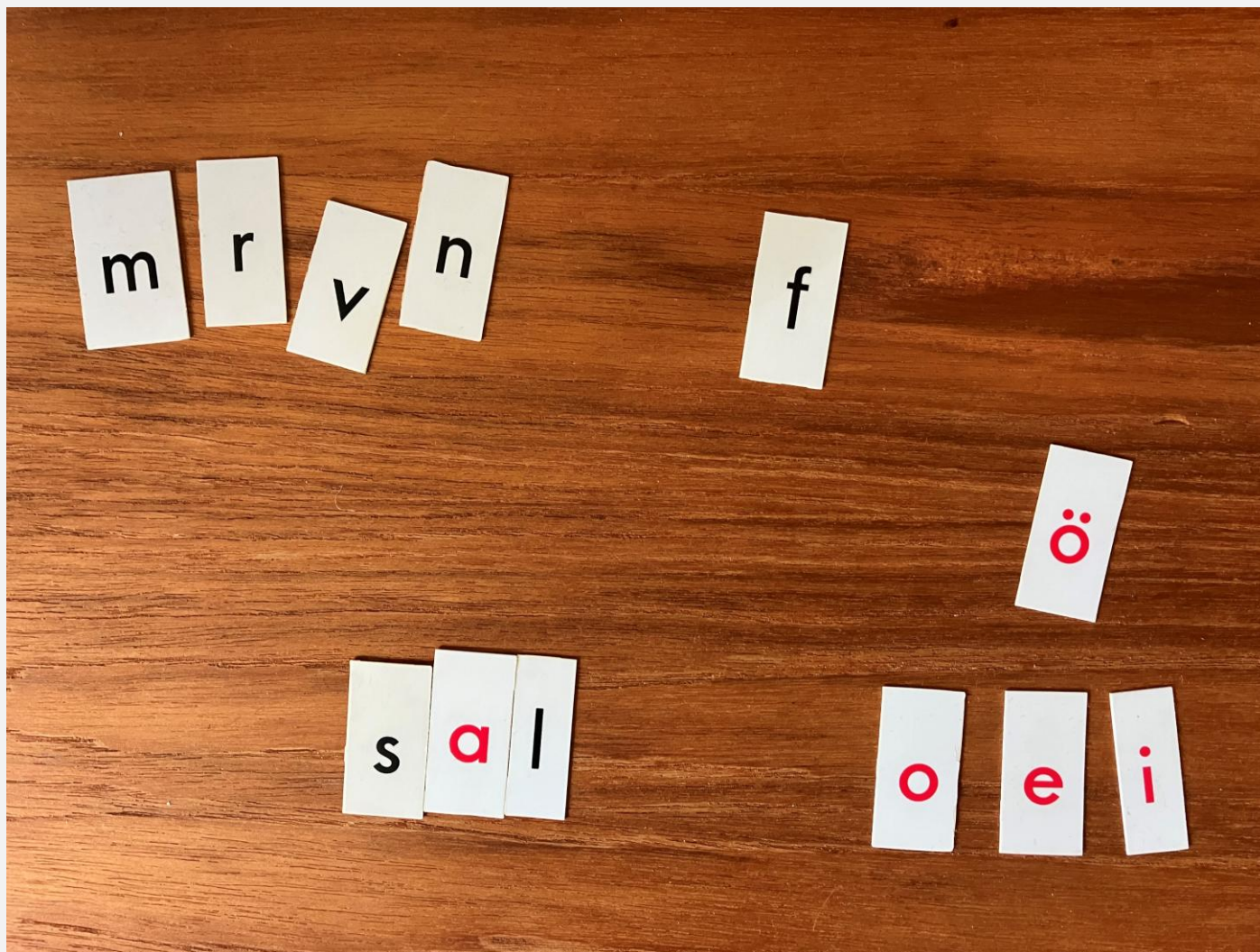
Byt en bokstav igen

....och igen

....och igen

Är ljudningsmetoden tråkig?

Rätt använd kan den istället öka motivationen.

Ehri, 2001

McArthur & Castles, 2017;

Castle, Rastle & Nation, 2018

Det är inte vi vuxna som ska
lära oss att läsa!

Färdighetsträning

Varför färdighetsträning?

Delar av hjärnan måste ”byggas om”.
Det måste skapas nya kopplingar eftersom
områden i hjärnan, som annars inte behöver
samverka, nu måste göra det.

(Gulz, 2024)

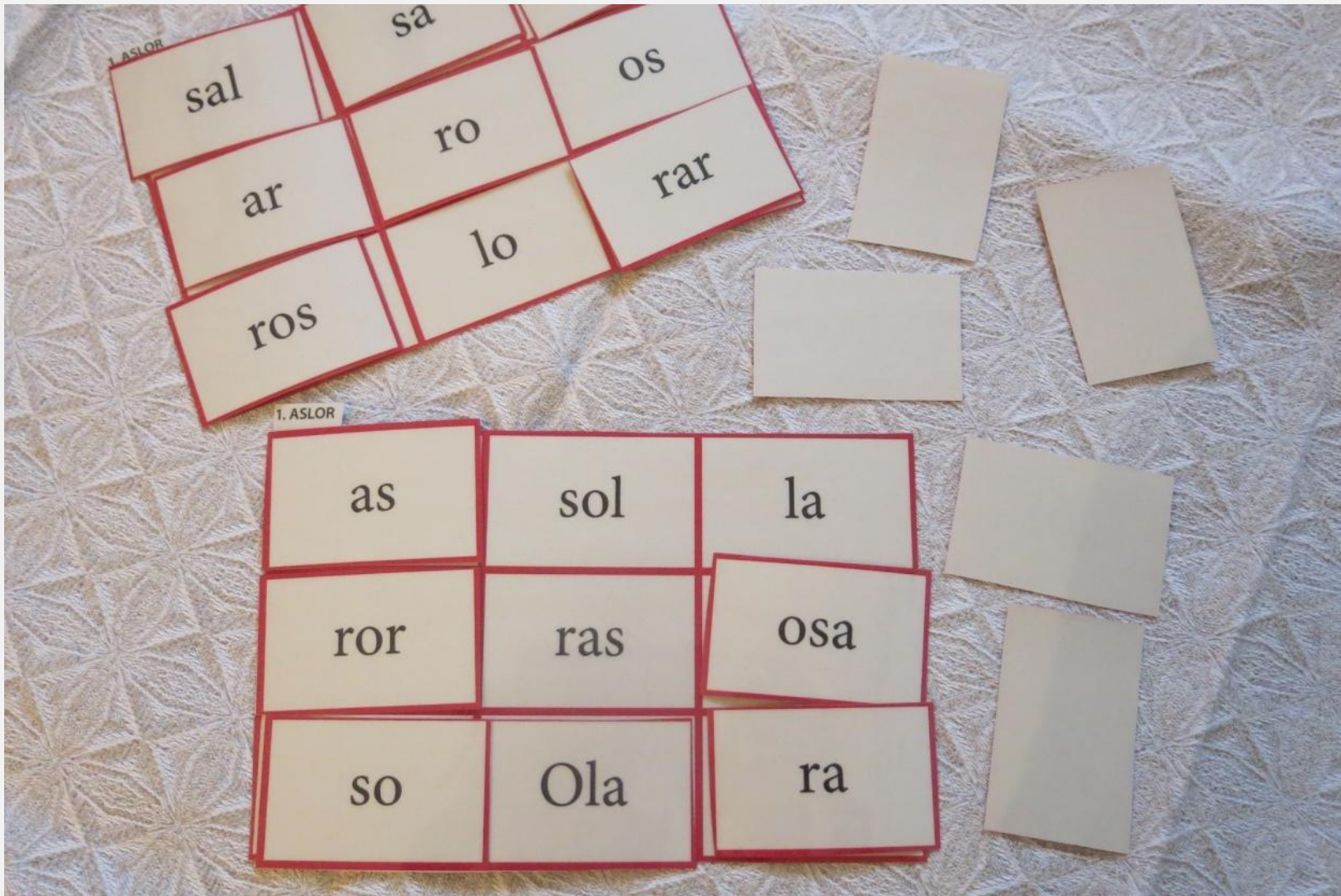
”För många barn är det ett ordentligt arbete som måste till för att lära sig känna igen en mängd abstrakta symboler (bokstäver), översätta dessa till ljud, lista ut hur kopplingen mellan bokstavskombinationer och uttal fungerar och kopplar till talade ord och deras betydelser.”

(Gulz, 2024)

Färdighetsträning

- Fonologisk medvetenhet
- Bokstavsarbetet
- Avkodning
- Inkodning

Syftet är att så snart som möjligt uppnå en ortografisk läsning.

Arbetsbok 1

Li

Hör du I först, sist eller inuti ordet?
Skriv hela ordet om du kan.

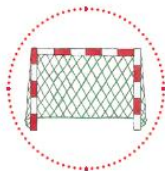

Läs och skriv.

Ee

ser al sol rar el ras
ros res ror ler sal os

Arbetsbok 2

Läs och ringa in rätt ord.

Ff

fira fel fil
fin fem fena

rös ror löv
ren rör rar

fel föl Fia
fil sil mil

fön föl fil
för fin fel

för fön fin
fen fel fil

fena fram
frös frön

frans svans
frön flina

fena fana
fela fiol

viol fiol
fena fira

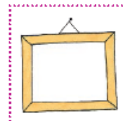
Ringa in rätt ord. Skriv orden på raden.

en

en sol en mil
en mes en nöt
en vev en ram

en svan en ram
en ros en slev
en fil en val

en ren en mes
en sil en vas
en sal en vev

en nos en ros
en mes en ram
en fil en ren

en ren en slev
en mil en nos
en svan en sol

en sil en val
en svan en ren
en mil en slev

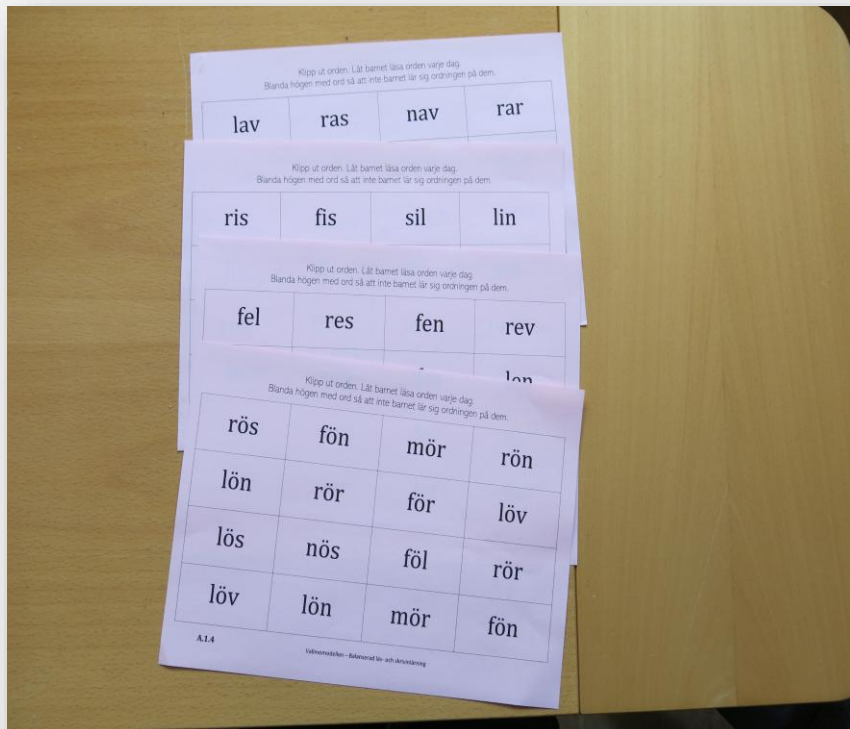

A. 5 vokaler & 7 konsonanter

**Konsonant – vokal -
konsonant**

Ändelsen -a

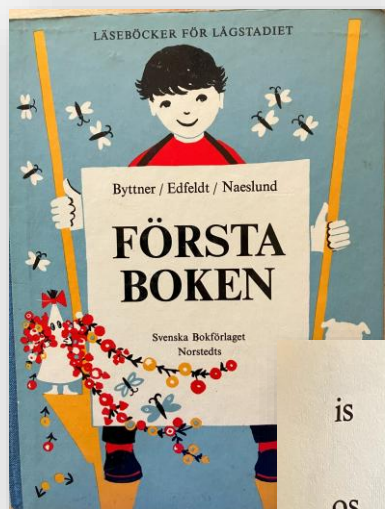

Öva på olika sätt

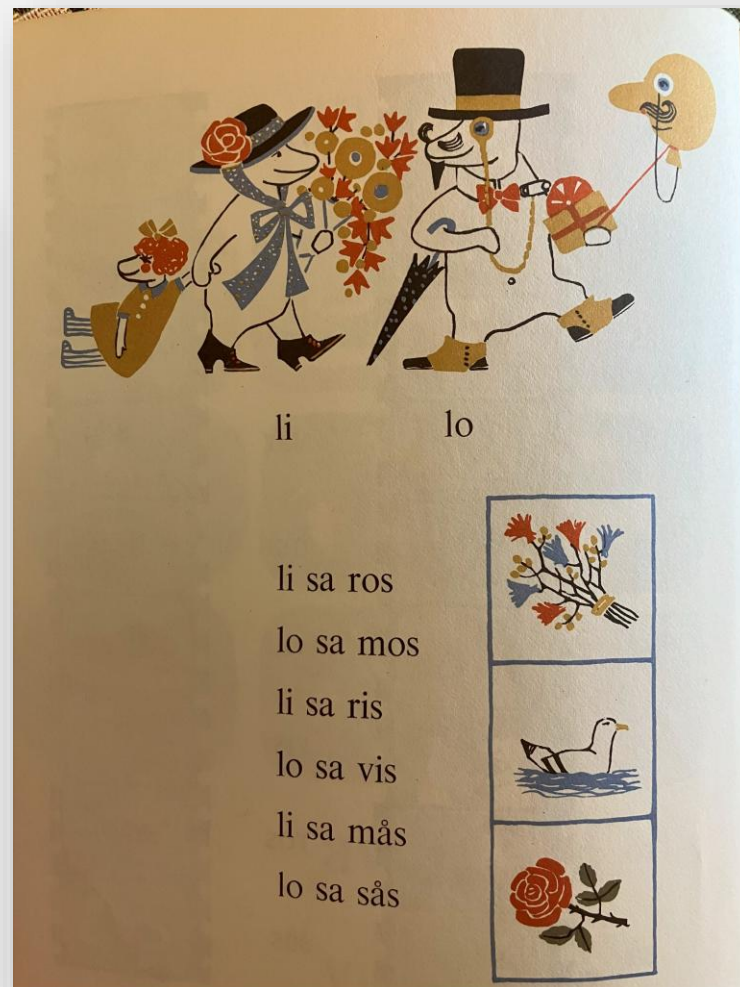
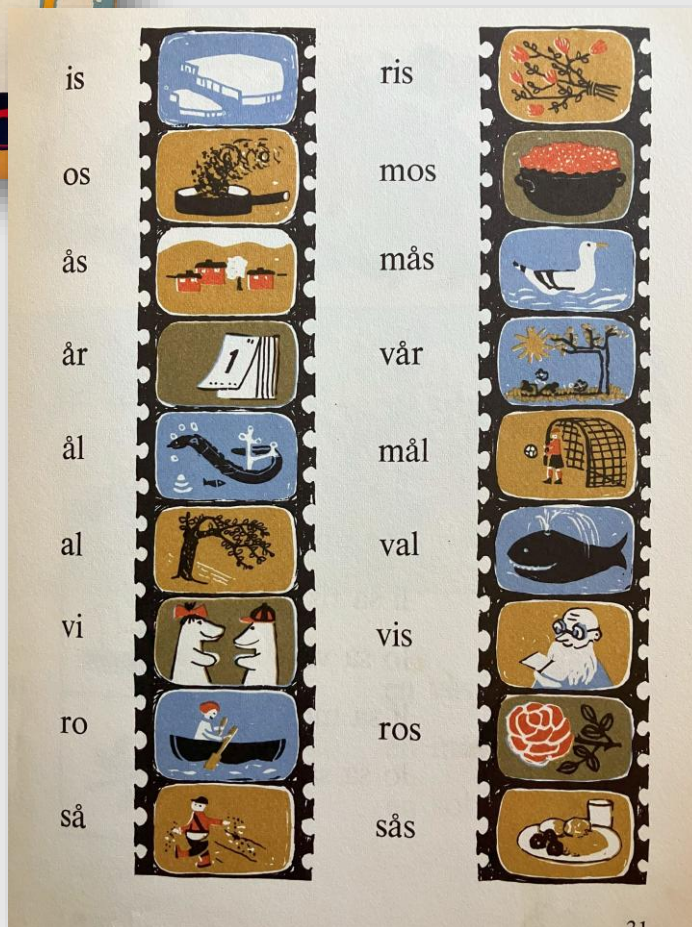

Klipp isär och lägg i små lådor

Byttner, Edfeldt & Naeslund (1959)

Rikligt med text

Ljudenligt stavade ord.

Ljudstridig stavning kommer
först i Andra boken.

Nu ska vi läsa (A & W, 1948)
Borrmann, Salminen & Wigforss

Antalet lästa ord

Antal ord per minut

- Elev 1: *60 ord per minut*
- Elev 2: *20 ord per minut*

Antagande 1:

Båda ägnar 30 minuter per dag

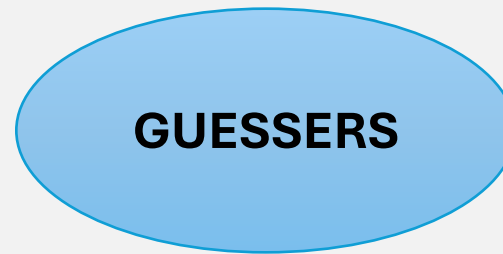
- Elev 1: *657 000 ord under ett år*
- Elev 2: *219 000 ord under ett år*

Antagande 2:

- Elev 1: *1 timme per dag x 365 dagar*
 - Elev 2: *15 minuter per dag x 200 dagar*
-
- Elev 1: *1,3 miljoner ord under ett år*
 - Elev 2: *60 000 ord under ett år*

Spellers och Guessers

- Åk 2 25 % svagaste avkodarna

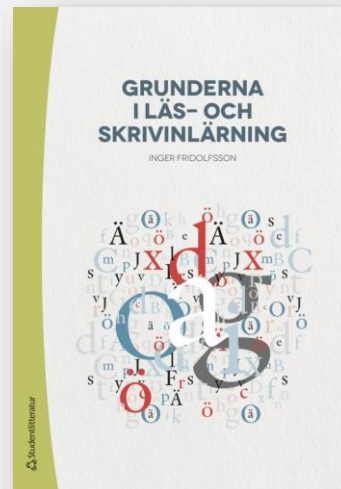
Resultat:

Guessers hade sign. sämre resultat på
läsförståelse, avkodning
stavning och fonologisk förmåga

(Fridolfsson, 2013)

Säkerhet före hastighet!

Juul, Poulsen & Elbro, 2014

Vallmomodellen

Nu med fem arbetsböcker till eleverna!

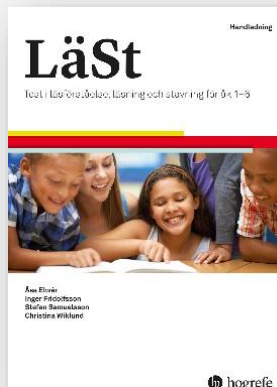

Nu är
Vallmomodellen
komplett!

I serien *Vallmomodellen* del 1 och 2 av Inger Fridolfsson ges tydlig vägledning i läs- och skrivinlärnings olika steg och moment i åk 1. Syftet med böckerna är att ge läraren ett verktygsfullt redskap för att så tidigt som möjligt fånga upp de elever som riskerar att få läs- och skrivsvårigheter.

Läs mer på:
studentlitteratur.se/vallmomodellen

 Studentlitteratur
VINNANDE VETANDE

**Tack för att ni
har lyssnat!**

